

POCHÓWEK SKREMOWANYCH PROCHÓW LUDZKICH NA CMENTARZACH LUB W INNYCH MIEJSCACH W WYBRANYCH PAŃSTWACH UNII EUROPEJSKIEJ ORAZ W AUSTRALII, KANADZIE I USA

DOBROMIR DZIEWULAK

BURIAL OF CREMATED HUMAN REMAINS IN CEMETERIES AND OTHER PLACES IN SELECTED EU COUNTRIES, AUSTRALIA, CANADA AND THE UNITED STATES

The article overviews the methods of keeping or disposing of cremated human remains in selected EU member states (Austria, Belgium, Czech Republic, Denmark, Estonia, Finland, France, Germany, Great Britain, Greece, Hungary, Ireland, Italy, Latvia, Lithuania, the Netherlands, Poland, Portugal, Slovenia, Spain and Sweden), as well as in Australia, Canada and the United States. The author looks at the burial options available and the relevant regulations

WSTĘP

Kremacja (łac. *cremare* – spalić) to palenie zwłok ludzkich jako obrządek pogrzebowy¹. Jest jednym z rodzajów pochówku zmarłego, polegającym na bezdymnym i bezzapachowym spaleniu ciała, w urządzeniu służącym do spopielenia ciała ludzkiego. Proces spopielenia odbywa się najczęściej w trumnie kremacyjnej pozbawionej warstw farby i lakieru, ozdób i uchwyty i jest przeprowadzany w specjalnym piecu kremacyjnym.

Poniżej przedstawiono syntetyczne informacje o składaniu i przechowywaniu skremowanych prochów ludzkich oraz o regulacjach prawnych w tym zakresie występujących w wybranych krajach Unii Europejskiej, w Australii, Kanadzie i USA.²

¹ *Słownik języka polskiego PWN*, Warszawa 2006, s. 365.

² W artykule wykorzystano informacje dostępne na stronach internetowych instytucji i organizacji w państwach Unii Europejskiej, w Australii, Kanadzie i USA zajmujących się zagadnieniem pochówku

PAŃSTWA UNII EUROPEJSKIEJ

POLSKA

Podstawowym aktem prawnym regulującym w Polsce kwestie pochówku jest ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz.U. z 2011, nr 118, poz. 687 t.j. ze zm.). Dzieli ona cmentarze na komunalne i wyznaniowe. Określa tryb zakładania i rozszerzania cmentarzy oraz użycie terenu cmentarnego po zamknięciu cmentarza. Artykuł 7 ustawy określa minimalny wiek grobu (20 lat) po upływie, którego może być użyty do ponownego pochówku. Jednocześnie w tym samym artykule w ust. 3 ustawodawca określa, że w przypadku grobów murowanych przeznaczonych do pochowania urn zawierających prochy ludzkie – okresu 20 lat nie stosuje się. Zapis o prochach ludzkich pojawia się w ustawie

osób zmarłych oraz materiały z polskich placówek konsularnych używane za pośrednictwem Departamentu Konsularnego MSZ RP.

także w art. 12 ust. 1, który stanowi że zwłoki ludzkie mogą być pochowane przez złożenie w grobach ziemnych, w grobach murowanych lub katakumbach i zatopione w morzu. Szczątki pochodzące ze spopielenia zwłok mogą być przechowywane także w kolumbariach³.

W Polsce brak jest jak dotąd szczegółowych przepisów określających możliwość składania, przechowywania lub rozsypania skremowanych prochów ludzkich na cmentarzach lub w innych miejscach poza cmentarzem.

AUSTRIA

W Austrii istnieje możliwość pochowania skremowanych prochów ludzkich na cmentarzu lub poza nim w tak zwanym prywatnym miejscu pochówku (*Privatbegrabnisstatte*). Zezwolenia na tego typu pochówek wydaje w przypadku miast – magistrat danego miasta, a w przypadku gmin – burmistrz.

BELGIA

Prawo belgijskie przewiduje możliwość składania i przechowywania prochów ludzkich na cmentarzach oraz poza nimi. Nie ma obowiązku składania skremowanych prochów ludzkich na cmentarzu. Każda osoba może złożyć w urzędzie gminy, w której mieszka, deklarację woli dotyczącą rodzaju pochówku i miejsca złożenia swoich prochów. Tak złożona deklaracja woli i zarejestrowana w gminie nie może zostać zmieniona ani przez małżonka, ani przez zstępnego osoby zmarłej. Składając deklarację dotyczącą rodzaju pochówku można zadeklarować wolę niezłożenia swoich prochów na cmentarzu, a np. rozsypania ich w belgijskim morzu terytorialnym lub w innym miejscu. Jeżeli osoba zmarła nie zadeklarowała przed śmiercią miejsca złożenia swoich skremowanych prochów, wybór takiego miejsca należy do małżonka, rodziców lub zstępnych osoby zmarłej.

BUŁGARIA

W Bułgarii zgodnie z Rozporządzeniem nr 2 z dnia 10 maja 2011 r. Ministerstwa Zdrowia urna z prochami ludzkimi może zostać złożona w kolumbarium, grobowcu urnowym lub w zwykłym już istniejącym grobie. Nie ma obowiązku składania skremowanych prochów ludzkich na cmentarzu. Prawo bułgarskie dopuszcza możliwość wyniesienia urny z prochami ludzkimi, pod warunkiem że jest zgodne z wolą bliskich, i ustawienie jej w dowolnym miejscu. W tym celu rodzina powinna złożyć odpowiednią deklarację, w której wskazuje się miejsce przechowywania urny. Deklaracja ta przechowywana jest w archiwum krematorium.

³ Kolumbarium (z łacińskiego) – typ zbiorowego grobowca w formie budowli lub sali z niszami na urny z prochami zmarłych. Kolumbarium było charakterystyczną formą dla rzymskiej i starożytności architektury grobowej. Każda nisza zawierała kilka urn, poniżej umieszczano tabliczkę informacyjną. Dolny rząd dużych nisz przeznaczony był na sarkofagi. Obecnie kolumbarium nazywa się pomieszczenie na urny przy krematoriach.

CZECHY

W Czechach ustawa o pogrzebach nr 256/2001⁴ oraz rozporządzenie 379/2001⁵, które regulują i określają zasady działania zakładów i służb pogrzebowych, zakładania i funkcjonowania cmentarzy, zasady i sposoby postępowania ze zwłokami, szczątkami i prochami ludzkimi oraz zasady dokonywania ich pochówków, nie nakładają obowiązku składania skremowanych prochów ludzkich na cmentarzu. Istnieje możliwość przechowywania prochów ludzkich w innych miejscach niż na cmentarzach. Przepisy nie określają miejsc składania prochów – z informacji uzyskanej z Ministerstwa Rozwoju Regionalnego Republiki Czeskiej wynika, że skremowanymi prochami można dysponować dowolnie.

DANIA

W Danii kwestia pochówku zwłok ludzkich lub prochów regulowana jest szeregiem aktów prawnych, w tym ustawą o pochówku i kremacji zwłok (LBK 665/16/06/2010). Nie przewiduje się możliwości przechowywania urny w domu. Zasada jest natomiast, że prochy należy przechowywać w urnie na cmentarzach albo w grobowcu, z oznaczeniem danych osoby pochowanej, czyli nagrobka, albo też na wyznaczonym terenie otwartym, bez wyznaczenia i oznaczenia poszczególnych nagrobków. Od zasady przewidziane są dwa wyjątki:

1. Prochy mogą być rozsypane nad otwartym morzem, w dużych fiordach i zatokach, jeśli taka była wyraźna pisemna wola zmarłego. Nie wolno rozsypywać prochów nad jeziorem. Nie jest dozwolone zatapianie całej urny z prochami w morzu. Wolę takiego szczególnego pochówku może wyrazić każdy obywatel wypełniając za życia specjalny formularz przygotowany przez Ministerstwo ds. Kościelnych.
2. Urna ze skremowanymi prochami ludzkimi może być pochowana na terenie prywatnym, jednakże wymaga to uzyskania zgody Urzędu Diecezjalnego (*Stiftssvrigheden*) w diecezji, w której znajduje się nieruchomość, na której ma być złożona urna. Zgody udziela się na pisemną prośbę wnioskodawcy, jeśli spełnione są następujące warunki:
 - a) nieruchomość, na której ma być pochowana urna, ma powierzchnię przynajmniej 5000 m²;
 - b) urna będzie sporządzona z materiału, który podlega degradacji pod wpływem wody (np. karton, masa papierowa);
 - c) urna będzie pochowana przynajmniej na głębokości 1 metra;

⁴ Zákon č. 256/2001 Sb – Zákon o pohřbnictví a o změně některých zákonů, ve znění zákona č. 479/2001 Sb., zákona č. 320/2002 Sb., zákona č. 274/2003 Sb., zákona č. 122/2004 Sb., zákona č. 67/2006 Sb. a zákona č. 41/2009 Sb., <http://www.mmr.cz/Pohrebnictvi/Pravo-Legislativa/Pravni-predpisy/Oblast-pohrebnictvi> [dostęp 25 czerwca 2012 r.].

⁵ Vyhláška č. 379/2001 Sb. – Vyhláška, kterou se stanoví obsah a rozsah specializované odborné přípravy k provozování pohřební služby, provádění balzamací a konzervace a provozování krematoria, <http://www.mmr.cz/Pohrebnictvi/Pravo-Legislativa/Pravni-predpisy/Oblast-pohrebnictvi> [dostęp 25 czerwca 2012 r.].

- d) w miejscu gdzie urna ma być złożona, nie zostanie umieszczony żaden znak, pamiątkowy kamień lub pomnik, który miałby wskazywać miejsce pochówku;
- d) właściciel ziemi zadeklaruje, że w przeciągu 10 lat nie będzie wykonywał żadnych prac w miejscu pochówku (kopał tak głęboko, by dotrzeć do urny).

ESTONIA

W Estonii nie istnieje obowiązek składania skremowanych prochów ludzkich na cmentarzu. Prochy osoby skremowanej umieszczane są w urnie, a następnie przekazywane najbliższemu, którzy mogą nimi dysponować w dowolny sposób. Na przykład mogą pochować je na cmentarzu, rozrzucić w dowolnym miejscu bądź, w wyznaczonym do tego celu specjalnym obszarze miejskiego cmentarza, postawić na kominku, itp. Ogólne warunki dotyczące postępowania z prochami ludzkimi określa ustawa o cmentarzach *Kalmistuseadus* z dn. 1 stycznia 2012 r., a szczegółowe przepisy regulowane są na poziomie lokalnym i dotyczą jedynie sytuacji, gdy pochówek ciała/prochów odbywa się na cmentarzu.

FINLANDIA

W Finlandii podstawowym aktem prawnym dotyczącym składania lub przechowywania skremowanych prochów ludzkich jest ustawa o działalności chowania zmarłych (*Hautautoimilaki*)⁶. Akt stanowi, że skremowane w prochy zwłoki ludzkie muszą zostać pochowane lub rozsypane w okresie 1 roku od daty kremacji. Skremowane prochy ludzkie mogą być pochowane w urnie bądź bez niej, mogą zostać „zawinięte” w dowolny sposób lub po prostu rozsypane.

W Finlandii nie ma obowiązku składania skremowanych prochów ludzkich na cmentarzu. Mogą one być umieszczane w innych miejscach lecz zabronione jest przetrzymywanie prochów ludzkich w prywatnym mieszkaniu. Takim innym miejscem pochówku prochów może być np. teren własny lub teren należący do innego właściciela czy państwa. Prochy mogą być też np. rozsypane na wodach lub na powierzchni ziemi. Skremowanych prochów ludzkich nie wolno rozdzielać na części i w takiej postaci składać w różnych miejscach. Zanim skremowane prochy ludzkie zostaną wydane z krematorium osoba, która je odbiera musi przedstawić zarządcy krematorium pisemne pozwolenie na pochówek prochów w innym miejscu, niż na cmentarzu. Takie pozwolenie uzyskuje się od właściciela lub zarządcy terenu, na którym prochy zmarłego mają być pochowane lub rozsypane. Jeżeli obszarem tym ma być teren państwowy zgodę na pochówek uzyskuje się od terenowej jednostki administracyjnej ds. gospodarki leśnej i środowiska przyrody. Jeżeli jest to teren własny, właściciel podaje zarządcy krematorium dane dotyczące swojej nieruchomości. Krematorium prowadzi specjalny rejestr, w którym znajdują się dane zmarłego oraz szczegółowe informacje o miejscu złożenia jego prochów. Dodatkowo zamieszczana jest adnotacja o zgodzie na pochówek/rozsypanie wydanej przez właściciela

lub zarządcę terenu. Podania o uzyskanie zgody na pochowanie/rozsypanie prochów ludzkich poza cmentarzami rozpatrywane są z reguły pozytywnie. Pozwolenia wydawane są przeważnie na rozsypanie prochów. Do tego celu zalecane są tereny wodne. Zgody nie wydaje się w przypadku, gdy miejsce do rozsypania prochów ludzkich jest:

- miejscem położonym zbyt blisko terenów mieszkalnych, domków letniskowych, przedsiębiorstw turystycznych, struktury turystycznej, tras wycieczkowych, wież obserwacyjnych (np. do obserwacji łosi), struktury wycieczkowej, itp. obiektów,
- terenem specjalnego użytku, jak np. tereny wydobywania surowców ziemnych, tereny kopalniane, tereny odpowiadające planom zagospodarowania terenu – na którym zaplanowano np. nową trasą wycieczkową,
- położone w pobliżu specjalnych obiektów, jak obiekty krajoznawcze, szczególne obiekty historyczne i kulturowe lub inne obiekty, będące popularnymi miejscami wycieczkowymi odwiedzanymi przez turystów,
- obszarem występowania źródeł i znaczących zasobów wód głębinowych,
- obszarem zniszczonej gleby,
- terenem znajdującym się w użytkowaniu sił zbrojnych.

Jeżeli prochy ludzkie zostaną rozsypane w środowisku naturalnym, obszar ich rozsypania nie może stać się terenem o charakterze kultu i w miejscu tym nie można stawiać pomników. Miejsce złożenia prochów ludzkich poza cmentarzem musi być jednak oznaczone i zgłoszone do systemu ewidencji nieruchomości (uważa się, że fakt złożenia lub rozsypania prochów może mieć wpływ na późniejszą cenę terenu).

FRANCJA

We Francji zagadnienie dotyczące kremacji i przechowywania prochów ludzkich określa Kodeks Samorządów Terytorialnych (*Code Général des Collectivités Territoriales*) wraz z ustawą nr 2008-1350 z dn. 19 grudnia 2008 r.⁷ określającą postępowanie z prochami ludzkimi. We Francji przyjęto wykładnię prawną, że każdy człowiek, żywy lub martwy, nie jest czyjąś własnością, skutkiem czego każde przywłaszczenie prochów (np. przechowywanie ich w domu) jest zabronione. Każde miejsce pochówku, czy to prochów czy ciała, musi być swobodnie dostępne i musi znajdować się w przestrzeni publicznej.

Zgodnie z art. L2223-18-1 ustawy nr 2008-1350, po kremacji prochy są spopielaone i zbierane w urnie, na której po stronie zewnętrznej umieszcza się dane osoby zmarłej i nazwę krematorium. W oczekiwaniu na decyzję o dalszym przeznaczeniu prochów, urna z prochami jest przechowywana w krematorium przez okres nie dłuższy niż jeden rok. Na prośbę osoby upoważnionej do załatwienia formalności pogrzebowych, urna może być przechowywana, na tych samych warunkach, w miejscu kultu lecz po wyrażeniu zgody przez administratora tego miejsca. Po upływie jednego roku i w przypadku braku decyzji osoby upoważnionej do zała-

⁶ Ustawa o działalności chowania zmarłych – *Hautautoimilaki* 6.6.2003/457 weszła w życie z dniem 1 stycznia 2004: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030457> [dostęp 25 czerwca 2012 r.].

⁷ LOI n° 2008-1350 du 19 décembre 2008 relative à la législation funéraire: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?sessionId=?ci&dTexte=JORFTEXT000019960926&dateTexte=&oldAction=rechJO&catégorieLien=id> [dostęp 25 czerwca 2012 r.].

twiania formalności pogrzebowych odnośnie do dalszego przeznaczenia prochów, prochy zostają rozproszone w miejscu do tego przeznaczonym, znajdującym się na cmentarzu w gminie, w której nastąpił zgon lub w odpowiednio do tego celu przystosowanym miejscu, znajdującym się najbliższym miejscu przechowywania urny.

Na wniosek osoby upoważnionej do załatwienia formalności pogrzebowych prochy w całej ich objętości mogą być:

- przechowywane w urnie, która może być złożona do grobu, umieszczona w skrytce przeznaczonej do przechowywania urn lub przytwierdzona w sposób trwały do nagrobka znajdującego się na cmentarzu lub w miejscu pochówku urn,
- rozproszone w miejscu do tego przeznaczonym na cmentarzu lub w innym miejscu przeznaczonym do rozproszenia prochów,
- rozproszone w przyrodzie, z wyłączeniem dróg publicznych.

W przypadku rozproszenia prochów w przyrodzie, osoba upoważniona do załatwienia formalności pogrzebowych informuje o tym fakcie gminę właściwą dla miejsca urodzenia osoby zmarłej. Tożsamość osoby zmarłej oraz data rozproszenia prochów zapisywane są w specjalnym rejestrze.

Jedynymi organami administracji publicznej, które mają możliwość utworzenia i zarządzania krematoriami i miejscami pochówku urn są gminy i związki międzygminne. Krematoria i miejsca pochówku urn, które przylegają do nich, mogą być zarządzane bezpośrednio lub za pomocą upoważnionego organu. Miejsca pochówku urn znajdujące się w obrębie cmentarzy lub nieznajdujące się obok krematorium muszą być zarządzane w sposób bezpośredni. Jeżeli miejsce pochówku urn przylegające do danego krematorium jest oddane w zarząd upoważnionemu organowi administracji publicznej, teren na którym ono się znajduje i wszelka znajdująca się na nim infrastruktura są, po zakończeniu umowy zarządczej, przekazywane gminie lub związkowi międzygminnemu. Na utworzenie lub powiększenie krematorium zgodę musi wydać przedstawiciel administracji rządowej w danym departamencie (polski odpowiednik starostwa powiatowego). Ewentualna zgoda wydawana jest po konsultacjach przeprowadzonych wśród społeczności lokalnej oraz po uzyskaniu opinii na temat ryzyka sanitarnego i technologicznego przygotowanej przez departamentalną komisję ds. środowiska. Nielegalne posiadanie, użytkowanie lub zarządzanie terenem wykorzystywanym do deponowania urn lub rozsypywania prochów (wytworzonych po 31 lipca 2005 r.) stanowi wykroczenie i podlega grzywnie w wysokości 15 000 euro.

GRECJA

W Grecji podstawowym aktem prawnym dotyczącym składania lub przechowywania skremowanych prochów ludzkich jest ustawa N. 3448/2006. Od chwili ustanowienia prawa, które umożliwiło kremację zwłok ludzkich, na terenie Grecji nie powstał jeszcze żaden ośrodek kremacyjny. Powodem jest silny sprzeciw greckiego kościoła prawosławnego wobec spopielenia ciał wiernych. W związku z zaistniałą sytuacją nieliczni obywatele greccy korzystają z ofert zagranicznych krematoriów pochodzących głównie z Bułgarii i Węgier.

Szczegółowe uregulowanie spopielenia zwłok i rozporządzenia prochami ludzkimi zostało zawarte w Dekrecie Prezydenckim nr 31/2009 (ΦΕΚ 49/23.03.2009). Zgodnie z powyższym aktem prawnym:

- 1) Po spopieleniu ciała ośrodek kremacyjny zobowiązany jest umieścić popioły w urnie.
- 2) Urna powinna zostać:
 - a) umieszczona w miejscu pochówku/przechowywania urn na terenie krematorium lub na cmentarzu,
 - b) pochowana w grobie,
 - c) wyrzucona do morza (w odległości przynajmniej 1,5 mili morskiej od brzegu) pod warunkiem, że naczynie/urna jest rozpuszczalne w wodzie i nie jest wykonane z materiałów zanieczyszczających środowisko.

Dekret Prezydencki przewiduje możliwość rozrzucenia prochów na obszarze krematorium na specjalnym terenie przygotowanym jako miejsce pamięci (fontanna lub ogród), na otwartym terenie (poza krematorium i terenami zabudowanymi) lub nad morzem.

HISZPANIA

W Hiszpanii szczegółowe zasady postępowania z prochami ludzkimi regulowane są przepisami hiszpańskich regionów autonomicznych. Przepisy administracji regionalnej nie określają szczegółowych kwestii miejsca, w którym dozwolone byłoby przechowywanie prochów ludzkich i nie wprowadzają obowiązku chowania prochów ludzkich na cmentarzach.

Postępowanie z prochami ludzkimi realizowane jest zgodnie z Regulaminem sanitarnym chowania zmarłych zawartym w art. 53 dekretu 2263/1974 (*Decreto 2263/1974, de 20 de julio, por el que se aprueba el Reglamento de Policía Sanitaria Mortuoria*⁸), który określa, że skremowane prochy ludzkie należy umieszczać w urnach na prochy, podpisanych na zewnątrz imieniem i nazwiskiem zmarłego. Urny mogą być umieszczone na cmentarzu w ziemi lub w niszach przeznaczonych do składania prochów.

W związku z brakiem prawnego zakazu przetrzymywania prochów w dowolnym miejscu i brakiem bezwzględnej nakazu składania prochów na cmentarzach przyjmuje się, iż dozwolone jest przechowywanie urn z prochami w dowolnie wybranym miejscu.

HOLANDIA

W Królestwie Niderlandów nie istnieje obowiązek składania skremowanych prochów ludzkich na cmentarzu. Istnieje możliwość składania i przechowywania prochów ludzkich w innych miejscach, choć przepisy nie określają tych miejsc i warunków ich składania. Zgodnie z obowiązującym prawem po skremowaniu prochy przechowywane są przez około miesiąc i dopiero po tym okresie mogą zostać pochowane. Jeżeli ze względów religijnych wymagany jest pochówek w ciągu kilku dni od śmierci, to na wniosek złożony do sądu i po wniesieniu stosownej opłaty sąd wyraża zgodę na wcześniejsze wydanie prochów.

⁸ http://noticias.juridicas.com/base_datos/Admin/d2263-1974.html [dostęp 25 czerwca 2012 r.].

IRLANDIA

Na terytorium Republiki Irlandii nie obowiązuje ustawa, która regulowałaby prawo dotyczące kremacji. Krematoria i zakłady pogrzebowe opierają się na zasadach wyznaczonych w Akcie o Kremacji z 1902 r. (*Cremation Act 1902*). W Irlandii nie ma obowiązku składania skremowanych prochów ludzkich na cmentarzu. Decyzję w sprawie postępowania z prochami podejmuje rodzina, która może zdecydować, czy pochować urnę na cmentarzu w grobie rodzinnym, przy krematorium (*Garden of Remembrance* lub *Columbarium Wall*), przechowywać w domu czy też zdecydować o rozsypaniu prochów. Rodzina może rozsypać prochy zmarłego na gruntach prywatnych. Natomiast jeżeli zdecyduje się na rozsypanie prochów w innym miejscu, potrzebna jest na to zgoda władz lokalnych (np. urzędu miasta lub hrabstwa)⁹.

LITWA

Podstawowym litewskim aktem prawnym dotyczącym pochówku zwłok ludzkich jest Ustawa o pogrzebaniu zwłok ludzkich (Zin.2007,Nr 140-5763)¹⁰. Artykuł 15 ust. 1 ustawy stanowi, że przedsiębiorstwo usług kremacji zwłok, wydaje skremowane zwłoki osobie realizującej formalności pogrzebania zwłok albo jej pełnomocnikowi, po uprzednim wypełnieniu przez nich wniosku na ustalonym druku. W księdze rejestracji skremowanych zwłok przedsiębiorstwo usług kremacji powinno wskazać cmentarz, na którym będą one pogrzebane (przechowywane), albo odnotować fakt, że skremowane zwłoki nie będą pogrzebane (przechowywane) w trybie ustalonym przepisami o cmentarzach i chowaniu zmarłych, a także wydać zaświadczenie o skremowaniu zwłok. Artykuł 15 ust. 2 stanowi, że skremowane zwłoki mogą być pochowane (przechowywane) poprzez ich złożenie w grobie na cmentarzu albo w niszy kolumbarium. Rozrzucenie prochów może odbyć się na cmentarzu w miejscu przeznaczonym do rozsiania skremowanych zwłok. Skremowane zwłoki ludzkie umieszczone w urnie mogą być tymczasowo przechowywane w domu bądź w innych miejscach nadających się do ich przechowywania. Innych sposobów pogrzebania (przechowywania) skremowanych zwłok akty prawne Republiki Litewskiej nie określają.

ŁOTWA

W ustawodawstwie łotewskim nie ma ustawy o cmentarzach i chowaniu zmarłych. Kwestie te regulują zarządzenia Rady Ministrów oraz przepisy na poziomie samorządów. Regulacje poszczególnych samorządów przewidują zasadniczo trzy warianty postępowania z prochami ludzkimi:

⁹ Ze statystyk umieszczonych na stronie internetowej jednego z dublińskich krematoriów (Mount Jerome Crematorium, Dublin 6) wynika, że 55% rodzin decyduje się na pochówek urny na cmentarzu w grobie rodzinnym, 30% na rozsypanie na terenach prywatnych, 10% decyduje się na pochówek przy krematorium, a 5% przechowuje urnę w domu.

¹⁰ http://www.istatymas.lt/istatymai/zmoniu_palaiku_laidojimo_istatymas.htm [dostęp 25 czerwca 2012 r.].

- a) pochówek urny z prochami w wydzielonej części cmentarza, tzw. ogrodzie pamięci (na głębokości 1 metra),
- b) przechowywanie urny w kolumbarium,
- c) rozsypanie prochów osoby zmarłej.

W praktyce jednak wariantów może być więcej, gdyż skremowane prochy osoby zmarłej wydawane są rodzinie, a ta nie ma obowiązku pochówku prochów na cmentarzu ze względu na brak prawnego obowiązku składania skremowanych prochów ludzkich na cmentarzu.

Odbierając urnę z prochami należy pisemnie zadeklarować miejsce pochówku, przechowywania lub rozsypania prochów. Nierzadką praktyką jest przechowywanie urny z prochami w przydomowym ogrodzie lub nawet w domu. Osoby przechowujące w ten sposób prochy obowiązane są jedynie wykazać się zaświadczeniem potwierdzającym przeprowadzenie kremacji zgodnie z przepisami.

NIEMCY

W systemie prawnym Republiki Federalnej Niemiec istnieje obowiązek chowania na cmentarzu (*Friedhofszwang/Friedhofspflicht*) ciał osób zmarłych lub ciał skremowanych. Nakaz chowania prochów ludzkich na cmentarzu został wprowadzony Ustawą z 1934 r. o kremacji (*Feuerbestattungsgesetz*)¹¹. W konsekwencji nie ma na terenie Niemiec możliwości składania lub przechowywania prochów ludzkich w miejscach innych niż cmentarze. Jednakże w związku z tym, że większość sąsiadów Niemiec nie przewidziała w swoim porządku prawnym zakazu chowania prochów ludzkich poza cmentarzem oraz z uwagi na rosnącą popularność kremacji, zwłaszcza wśród młodszych pokoleń, podnoszone są liczne głosy, że obowiązek pochówku na cmentarzu powinien zostać uchylony, przynajmniej w stosunku do zwłok spopielonych w procesie kremacji.

PORTUGALIA

W Portugalii nie ma obowiązku składania skremowanych prochów ludzkich na cmentarzu. Zgodnie z Rozporządzeniem z mocą ustawy nr 411/98 z 30 grudnia 1998 r. dotyczącym przenoszenia, transportu, pochówku, ekshumacji, przewożenia i kremacji zwłok ludzkich, prochy powstałe w wyniku kremacji zarządzanej przez administrację cmentarza są składane i przechowywane w kolumbariach zbiorowych i anonimowych, a prochy pochodzące z pozostałych rodzajów kremacji mogą być:

- a) złożone w kolumbariach zbiorowych i anonimowych;
- b) złożone w grobie, grobowcu, ossuarium¹² lub kolumbarium, przy czym prochy powinny znajdować się w odpowiednim pojemniku (naczyniu).

¹¹ <http://www.von-der-forst-und-kollegen.de/index.html?gesetze/feuerbestg.html> [dostęp 25 czerwca 2012 r.].

¹² Ossuarium (też ossarium, z łaciny od *ossuarium* – „kostny”, *ossua* – „kości”) – naczynie służące do przechowywania kości lub prochów zmarłego, który został poddany kremacji. Wolno stojące budowle wznoszone w obrębie cmentarzy, w miejscach wielkich bitew, po epidemiach lub klęskach głodu. W ossuariach umieszczano ekshu-

Po spopieleniu ciała i przekazaniu prochów w urnie lub innym odpowiednim pojemniku (naczyniu) osobie, która złożyła wniosek o kremację, dalsze postępowanie z prochami jest dowolne i nie jest określone żadnymi przepisami.

SŁOWENIA

W Słowenii przyjętą zasadą jest składanie prochów ludzkich na cmentarzu. Pochówek może odbyć się poprzez złożenie prochów w urnie lub poprzez ich rozsypanie, ale wyłącznie na terenie cmentarza. Istnieje także możliwość pochówku prochów przez rozsypanie na innym terenie niż cmentarz, ale odbywa się to na wniosek rodziny osoby zmarłej oraz na podstawie zgody uzyskanej od władz lokalnych. Pochówek prochów odbywający się poza cmentarzem musi być wykonany przez służbę zakładu pogrzebowego.

W Słowenii miejscem pochówku zasadniczo jest cmentarz i brak jest podstawy prawnej, która zezwalałaby na przechowywanie prochów ludzkich w innych miejscach np. w pomieszczeniach mieszkalnych.

SZWECJA

W Szwecji istnieje obowiązek składania skremowanych prochów ludzkich na cmentarzu wynikający z Ustawy o pochówku – *Begravningslag*; 1990:1144. Funkcję cmentarza mogą spełniać również kolumbaria w wyznaczonych kościołach i krematoriach.

Inne pochowanie prochów jest możliwe, lecz tylko w formie rozsypania prochów we wskazanym miejscu. W tym celu należy uzyskać pozwolenie właściwego Urzędu Wojewódzkiego (*Länsstyrelsen*) na rozsypanie prochów w miejscu wskazanym we wniosku. Warunkiem uzyskania zgody jest zachowanie szacunku dla prochów ludzkich i wybór miejsca stosownego do tego celu. Istnieje też możliwość podzielenia prochów, jeśli ich część miałaby być pochowana za granicą. Prawo szwedzkie nie przewiduje możliwości składania i przechowywania prochów ludzkich w domu lub innych miejscach.

WĘGRY

Na Węgrzech kwestie związane z cmentarzami i zasadami pochówku reguluje ustawa XLIII z 1999 r. Zgodnie z ustawą o miejscu i sposobie pochówku decyduje wola zmarłego, złożona przed śmiercią, pod warunkiem, że nie nakłada ona nadmiernych obciążeń na osobę zobowiązaną do pochówku. Nie istnieje obowiązek składania skremowanych prochów na cmentarzu.

Skremowane prochy ludzkie umieszczone w urnie wydaje się krewnemu lub osobie zobowiązanej do pochówku. Wydanie urny z prochami odbywa się za pokwitowaniem i fakt ten odnotowuje się w rejestrze. Wydana w ten sposób urna może zostać zabrana do domu, umieszczona bądź pochowana na jakiegokolwiek nieruchomości, jeżeli jej właściciel i użytkownik wyrazili na to zgodę. W przypadku, gdy nieruchomość jest

mowane szczątki zmarłych, gdy w miejscu likwidowanego cmentarza tworzone nowe miejsca pochówku.

własnością kilku osób, konieczna jest zgoda wszystkich właścicieli. Prochy mogą też być rozsypane na terenie nieruchomości, po uzyskaniu wcześniejszej zgody właściciela nieruchomości lub zarządzającego nieruchomością. Możliwe jest także rozsypanie skremowanych prochów ludzkich z samolotu. W tym przypadku wymagane jest zezwolenie urzędu ds. lotnictwa, w którym musi być określony sposób rozsypania prochów. W rozporządzeniu przewidziano także możliwość późniejszym niż nastąpiła kremacja. Pochówek może odbyć się na cmentarzu w miejscowości, gdzie znajduje się nieruchomość, dokąd pierwotnie zabrano urnę z prochami lub na innym cmentarzu, po uzgodnieniu z właścicielem/zarządcą cmentarza.

WIELKA BRYTANIA

W Wielkiej Brytanii nie ma przepisów regulujących kwestie postępowania ze skremowanymi prochami ludzkimi. Nie ma zatem obowiązku składowania prochów ludzkich na cmentarzu. Zasadniczo każdy może zrobić z prochami, co uzna za stosowne: może je trzymać w domu, zakopać, rozrzucić itp. Jedynym ograniczeniem stanowi zgoda właściciela lub zarządcy danego terenu na wykorzystanie tego terenu do celów umieszczenia tam skremowanych prochów.

WŁOCHY

Kwestie dotyczące pochówku skremowanych prochów ludzkich reguluje we Włoszech Ustawa nr 130 z dnia 30 marca 2001 r. Zgodnie z przepisami zawartymi w powyższej Ustawie nie istnieje obowiązek chowania skremowanych prochów ludzkich na cmentarzu. Artykuł 3 § 1 pkt C Ustawy stanowi, że rozsypanie prochów ludzkich można w miejscach do tego przeznaczonych, tzn. na odpowiednio wyznaczonych obszarach na poszczególnych cmentarzach, na otwartej przestrzeni czy też na terenach prywatnych. Istnieje zakaz rozsypania prochów ludzkich w obszarze zabudowanym. Z treści art. 3 § 1 pkt E Ustawy wynika, że istnieje możliwość przekazania urny z prochami rodzinie i przechowywania jej w miejscu innym niż cmentarz.

We Włoszech władze lokalne posiadają uprawnienia do stanowienia prawa w poszczególnych dziedzinach. Kwestie dotyczące pochówku skremowanych prochów ludzkich i rozsypania prochów ludzkich są również regulowane na poziomie lokalnym. Zgodnie z tymi przepisami, na terenie większości gmin włoskich można przechowywać urny z prochami w domu, w przypadku gdy taka była wola zmarłego. Natomiast w niektórych regionach Włoch obowiązuje zakaz rozsypania prochów na otwartej przestrzeni (np. Umbria).

PAŃSTWA SPOZA UNII EUROPEJSKIEJ

AUSTRALIA

Australia jest federacyjną monarchią konstytucyjną podzieloną na 6 stanów i 3 terytoria federalne. Każdy stan ma własną konstytucję, parlament i rząd stanowy. Stany dzielą

się na hrabstwa, okręgi i miasta (z samorządowymi radami municypalnymi). Taki podział administracyjny wpływa bezpośrednio na tworzenie i egzekwowanie prawa. Szczegółowe uregulowania dotyczące pochówku regulowane są przez władze stanowe¹³.

W Australii nie istnieje obowiązek składania skremowanych prochów ludzkich na cmentarzu. Nie ma regulacji zakazującej składania i przechowywania prochów ludzkich w innych miejscach niż na cmentarzach. Przepisy nie określają miejsca i warunków ich składania. Istnieje natomiast możliwość rozsypiania prochów w miejscu wybranym przez osobę najbliższą lub wykonawcę testamentu. Warunkiem rozsypiania prochów jest uzyskanie zgody zarządcy terenu (lub zgody kapitana statku) i dostosowania się do przepisów o ochronie środowiska naturalnego.

KANADA

Kanada jest monarchią konstytucyjną i demokracją parlamentarną o federalnym systemie rządów. Administracyjnie w składzie federacji znajduje się 10 prowincji i 3 terytoria. Każda prowincja ma własny parlament i rząd oraz własne ustawodawstwo. Taki podział administracyjny wpływa bezpośrednio na tworzenie i egzekwowanie prawa, czego bezpośrednią konsekwencją jest fakt iż szczegółowe uregulowania dotyczące pochówku regulowane są właśnie przez władze prowincji.

W Kanadzie, tylko w prowincji Ontario istnieje obowiązek składania skremowanych prochów ludzkich (*burial of cremated remains*) na licencjonowanym cmentarzu¹⁴. W Ontario do rozprzestrzenienia prochów na terenie publicznym nie jest wymagane żadne zezwolenie, natomiast rozrzucenie prochów na terenie prywatnym wymaga zgody właściciela nieruchomości.

¹³ Szczegółowe uregulowania na temat pochówku znajdują się w następujących aktach prawnych poszczególnych stanów:

1. Wiktoria i Australijskie Terytorium Stołeczne: *Cemeteries and Crematoria Act 2003*, <http://www.legislation.act.gov.au/a/2003-11/current/pdf/2003-11.pdf> [dostęp 25 czerwca 2012 r.].

2. Nowa Południowa Walia: *Public Health (Disposal of Bodies) Amendment (Cremation) Regulation 2011*, http://www.health.nsw.gov.au/PublicHealth/environment/general/disposal_dead.asp, http://www.health.nsw.gov.au/factsheets/general/cremation_ashes.html [dostęp 25 czerwca 2012 r.].

3. Queensland: *Cremation Act 1913*, http://www.legislation.qld.gov.au/LEGISLTN/REPEALED/C/CremationA13_01_.pdf [dostęp 25 czerwca 2012 r.].

4. Australia Południowa: *Cremation Act 2000*, [http://www.legislation.sa.gov.au/LZ/C/A/CREMATION%20ACT%202000/2005.06.30_\(2001.02.01\)/2000.52.PDF](http://www.legislation.sa.gov.au/LZ/C/A/CREMATION%20ACT%202000/2005.06.30_(2001.02.01)/2000.52.PDF) [dostęp 25 czerwca 2012 r.].

5. Tasmania: *Burial and Cremation Act 2002*, http://www.austlii.edu.au/au/legis/tas/consol_act/baca2002183 [dostęp 25 czerwca 2012 r.].

6. Australia Zachodnia: *Cremation Regulations 1954*, http://corrigan.austlii.edu.au/au/legis/wa/consol_reg/cr1954219 [dostęp 25 czerwca 2012 r.].

7. Terytorium Północne: *Cemeteries Act – As in force at 1 July 2011*, http://www.austlii.edu.au/au/legis/nt/consol_act/ca113/notes.html [dostęp 25 czerwca 2012 r.].

¹⁴ *Scattering Cremated Ashes in Ontario*, http://www.sse.gov.on.ca/mcs/en/Pages/Cemeteries_and_Funerals_Scattering_Remains.aspx [dostęp 25 czerwca 2012 r.].

Prawo pozostałych prowincji nie ingeruje w kwestie przechowywania prochów oraz w sposób dysponowania nimi. Dowolność w składaniu i w przechowywaniu prochów ograniczona może zostać jedynie poprzez zapis testamentowy, który traktowany jest nadrzędnie wobec innych przepisów.

W prowincjach Alberta, Kolumbia Brytyjska, Manitoba, Nowy Brunswik, Nowa Fundlandia i Labrador, Nowa Szkocja, Wyspa Księcia Edwarda, Quebec oraz Saskatchewan prochy mogą być składane, przechowywane lub rozsypane w dowolnych miejscach. Ograniczenia dotyczą jedynie miejsc publicznych (*Crown land*), co związane jest z przestrzeganiem lokalnych regulacji dotyczących użytkowania publicznego obszaru lądowego lub wodnego.

USA

Stany Zjednoczone Ameryki składają się z 50 stanów i 1 okręgu (*District of Columbia*). Wszystkie stany USA (z wyjątkiem Alaski i Luizjany) dzielą się na hrabstwa – jest ich 3048. Taki podział administracyjny wpływa bezpośrednio na tworzenie i egzekwowanie prawa. System prawny Stanów Zjednoczonych dzieli się na prawo ustawowe (*statutory law*) i prawo precedensowe (*case law* albo *common law*). Pierwsze, obok konstytucji federalnych i stanowych, składa się z szeregu różnych aktów prawa stanowionego, w szczególności ustaw (*statute*). Natomiast *common law* jest tworzone na podstawie rozstrzygnięć przyjętych we wcześniejszych wyrokach sądowych. Zagadnienie dotyczące pochówku regulują przepisy stanowe.

W USA nie istnieje obowiązek składania skremowanych prochów ludzkich na cmentarzu. Jeżeli nie ma testamentowych lub innych wcześniejszych dyspozycji zmarłego, osoba najbliższa lub wykonawca testamentu może dysponować prochami w dowolny sposób. Skremowane prochy mogą być przechowywane w dowolnym miejscu. Przykładowo w takich stanach, jak Arkansas¹⁵, Kalifornia¹⁶, Indiana¹⁷, Montana¹⁸, Nowy Jork¹⁹, Teksas²⁰, Utah²¹ rozsypianie prochów na terenach prywatnych jest możliwe pod warunkiem uzyskania zgody zarządcy terenu, a na terenach publicznych – po uzyskaniu zgody władz lokalnych. W obu przypadkach

¹⁵ *Cremation and Transport service rules and regulations*, Arkansas State, www.state.ar.us/fdemb/pdf/rule_cremation.PDF [dostęp 25 czerwca 2012 r.].

¹⁶ *Consumer Guide to Funeral and Cemetery Purchases – California State Cemetery and Funeral Bureau*, California State Cemetery and Funeral Bureau, <http://www.cfb.ca.gov/consumer/funeral.shtml#cremation> [dostęp 25 czerwca 2012 r.].

¹⁷ *Indiana Code 23-14-31*, Indiana State, <http://www.in.gov/legislative/ic/code/title23/ar14/ch31.html> [dostęp 25 czerwca 2012 r.].

¹⁸ M. Goetting, C. Cramer, C. Del Guerra, K. Hayes, „Cremation”, Montana State University Extension, MontGuide, <http://www.msuextension.org/publications/FamilyFinancialManagement/MT200201HR.pdf> [dostęp 25 czerwca 2012 r.].

¹⁹ *Division of Cemeteries*. New York, State Department of State, <http://www.dos.ny.gov/cmt/faq-cremation.html> [dostęp 25 czerwca 2012 r.].

²⁰ *Health and Safety Code Texas State*, www.statutes.legis.state.tx.us/Docs/HS/htm/HS.716.htm [dostęp 25 czerwca 2012 r.].

²¹ *Utah Code*. Utah State Legislature, <http://le.utah.gov/~code/TITLE58/htm> [dostęp 25 czerwca 2012 r.].

konieczne jest dostosowanie się do przepisów o ochronie środowiska naturalnego. W stanach Minnesota²² i Ohio²³ istnieje zakaz rozsypania prochów w miejscach, w których wymieszałyby się one z innymi prochami. W stanach posiadających oceaniczną linię brzegową przepisy zezwalają na rozsypanie prochów nad oceanem pod warunkiem, że odbędzie się to w odległości nie mniejszej niż 3 mile morskie od brzegu.

²² 2011 Minnesota Statutes. Minnesota Office of Revisor Statutes, <https://www.revisor.mn.gov/statutes/?id=149A.95> [dostęp 25 czerwca 2012 r.].

²³ Lawriter – ORC – 4717.27 Disposing of cremated remains. Lawriter, <http://codes.ohio.gov/orc/4717.27> [dostęp 25 czerwca 2012 r.].

POSUMOWANIE

Składanie skremowanych prochów ludzkich na cmentarzach obowiązuje w dwóch państwach – w Niemczech i Szwecji, w której możliwa jest też inna forma pochówku prochów, oraz w jednej prowincji w Kanadzie. Możliwość składania i przechowywania skremowanych prochów poza cmentarzami istnieje w 20 analizowanych państwach. Są to: Austria, Australia, Belgia, Bułgaria, Czechy, Dania, Estonia, Finlandia, Grecja, Hiszpania, Holandia, Irlandia, Kanada, Litwa, Łotwa, Portugalia, Słowenia, USA, Węgry i Włochy. We Francji prochy można składać lub rozsypywać tylko w ściśle określonych miejscach. W Wielkiej Brytanii nie ma żadnych przepisów dotyczących postępowania ze skremowanymi prochami.

Zespół redakcyjny:

Grzegorz Gołębiowski (redaktor naczelny), Adrian Grycuk (sekretarz redakcji; tel. +48 22 694 20 69, e-mail: adrian.grycuk@sejm.gov.pl), Dobromir Dziewulak, Piotr Russel, Piotr Chybalski
Biuro Analiz Sejmowych Kancelarii Sejmu, ul. Zagórna 3, 00-441 Warszawa